

Píše Michal Kosák

(E*forum, 18. 12. 2013)

Na podzim vyšla v nakladatelství **Práh** modernizovaná **Babička Boženy Němcové**. Do současné češtiny text adaptovala PhDr. Anna Novotná, v tiráži je ještě jmenován jazykový poradce a editor PhDr. Martin Prošek, Ph.D., jenž také napsal ediční poznámku, na vysvětlivkách spolupracovala Mgr. Marcela Mrkosová. Vydání chce nabídnout text připravený s ohledem na dnešního dětského čtenáře, snahou vydavatelů tedy bylo dětem „podstatně usnadnit porozumění“ a zároveň zajistit, „aby se násilným a mechanickým přiblížením textu současné češtině zcela nevytratily prvky staršího jazyka a literární kvality textu“. Děti by si v aktualizované Babičce měly podle vydavatelů „rády“ a „samostatně“ číst, a tak si i „zamilovat hodnoty, které do ní byly před mnoha lety s láskou a péčí vloženy“.

Je to také již sto šedesát let, co začala Božena Němcová svou Babičku psát, a časový odstup, který čtenáře od jejího vzniku dělí, vyvolával už dříve, především ve vydáních určených školní praxi a širokému publiku, potřebu text razantněji aktualizovat, zbavit jej kolísání, prohřešků proti pravopisné správnosti a dalších, třeba i dobových příznaků. Jak napsal Jan Kabelík, jeden z purizujících vydavatelů, ve své edici z roku 1914: „Obsahem jest Babička tak nezávadná, že mohla zůstat i pro potřebu školní zcela beze změny,“ ovšem „co do správnosti mluvnické bylo [...] jazyk i pravopis vzhledem k dnešním požadavkům opravit.“ Kabelík a třeba i F. Bartoš tak ve svých edicích zasahovali do slovního pořádku, měnili vazby či slova, která považovali za chybná či nevhodná (např. *už na již*, *a sice na a to*). Méně důrazně, ovšem s podobně motivovaným záměrem zhladit úpravami nesrozumitelná místa v textu postupoval ve svém vydání určeném pro školu a veřejnost (1935) třeba i Miloslav Hýsek, který navrhoval např. měnit „Přišel také Míla a Kudrna nabídnout se babičce k pomůcce“ na „[...] nabídnout se babičce k ponůcce“, protože oba přišli navečer. Tento typ vydání, kdy editor s odkazem na prospěch zvláštní čtenářské skupiny a její potřeby opravoval nejen pravopis, ale operoval i s hlubšími vrstvami jazyka uměleckého díla, měl tedy v případě Babičky Boženy Němcové sice svou tradici, ta však byla v období po roce 1945 potlačena a hrubé adaptace takříkajíc klasické literatury byly v následujících dekáдах vyloučeny.

Ve vydání nakladatelství Práh se tento přístup vrací s devastující silou. Razantně se například aktualizuje slovosled, přepracovávají se vazby s přechodníky, genitivem záporovým, předminulým časem, mění se některá slova na dnes běžnější (*morous* na *upír*, *myslivci* na *vojáci*) a tvarosloví lidových podob (*neukazujou* na *nevěští*). Postup editorů, jenž proti předchůdcům vychází zřejmě z konceptu jakési maximální intervence, je tak vlastně polemický k převládající domácí ediční praxi a manifestuje se

snad i proto odbornicky, což prozrazují i ony námi citované akademické tituly u jmen uváděné v tiráži. Výsledné změny však nutně vedou k izolaci textu od jeho historického kontextu, narušení struktury autorčina jazyka a k vytvoření vnitřních konfliktů. Starost editorů o to, aby některé úpravy nenarušily „ráz“ textu, svědčí o nepromyšlenosti vydavatelského úkolu a vágnosti v chápání pojmů u zúčastněných. Přitom onen dětský čtenář, v jehož jménu se vše toto podniká, je bytost pro editory značně unikavá a nekonkrétní – bývávalo zvykem vymezit jej blíže alespoň věkem – a ani se nijak více na jeho potřeby neohlíží. To ukazuje nejen ediční poznámka, jejímž adresátem není čtenář knihy, nýbrž někdo jako právní zástupce dítěte či pedagog, ale i konstrukce a obsah vysvětlivkového aparátu. Ten je strukturován tak, že nedospělý lidský jedinec musí nahlížet do výkladu slov hned při prvním výskytu. Tedy např. pro stranu 7 se dozví, že slovo *míle* je zde ve významu „česká míle (asi 7 530 metrů),“ jedná se o „starou délkovou míru“, a další výskyty tohoto slova jsou na stranách 53, 120 a 221. Slovo vřeténko a jeho varianty, pro něž editoři buď nenašli dnešní podobu, nebo ji nehledali, protože se tento výraz nějak klíčově podílí (více nežli jiná slova) na onom „rázu“ textu, je v místě prvního výskytu indexováno k šestnácti dalším stránkovým odkazům. Jaké čtení a práce s knihou se zde předpokládá, nám tedy vůbec není jasné. Na celé adaptaci tak můžeme „ocenit“ snad jen podivnou durabilitu upravovatelského výkonu, ke konci knihy ani neslábne, ani nesílí, zachovává striktní přístup bez umlčení.

Uvažujeme-li o dětském čtenáři Babičky, bylo by zřejmě, co se týče textu, vhodnější navázat na tradici vydání Rudolfa Havla, která vycházela z kritické edice pořízené v r. 1953 (edd. B. Havránek, R. Havel a R. Skřelec) – samozřejmě s využitím dalších edic, např. té Vodičkovy z r. 1974 nebo Adamovy z r. 1999. V Havlově edici pro děti od jedenácti let (např. z r. 1972) se také podnikaly zásahy kupř. sjednocující kolísání v dlouhých a krátkých hláskách nebo odstraňující zastaralé hláskoslovné i tvaroslovné jevy (např. *ku* na *ke* či *ramenoma* na *rameny*), nicméně zachovávaly se „některé tvary a některé podoby slov, které dnes pokládáme za nesprávné nebo alespoň za nezvyklé“, protože spoluutvářejí „krásu jazyka“ Babičky a „účinnou prostotu jejího vyprávění“. Hodně by se dalo také udělat na rovině komentářů, abecedně pořádaných slovníků, vysvětlivek (třeba i tištěných přímo na příslušné straně), nákresů a doprovodných textů (srov. např. ediční poznámku M. Špirita určenou dětem ve vydání Devatera pohádek K. Čapka, 2013), které by dětského čtenáře orientovaly při setkávání se s cizím, neznámým, měnlivým a nesrozumitelným, čímž četba ve vlastní podstatě je.